

Наталія Пільтяй

наукова співробітниця,
Національний історико-культурний
заповідник «Гетьманська столиця»
(Батурин, Чернігівська область, Україна)

Nataliia Piltiai

Research Fellow,
The National Historical and Cultural Reserve
«Hetman's Capital»
(Baturyn, Chernihiv region, Ukraine)

**ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНОГО ГУРТКА ІМЕНІ ГЕТЬМАНА
ІВАНА МАЗЕПИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА
«ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**ACTIVITIES OF THE HETMAN IVAN MAZEPA
HISTORICAL SOCIETY OF THE NATIONAL RESERVE
«HETMAN'S CAPITAL» DURING MARTIAL LAW**

Анотація

У статті охарактеризовано діяльність історичного гуртка імені гетьмана Івана Мазепи Національного заповідника «Гетьманська столиця», спрямовану на популяризацію пам'яток культурної спадщини й фондової колекції закладу, формування національної свідомості та патріотичне виховання юного покоління українців.

Ключові слова:

історичний гурток, Національний заповідник «Гетьманська столиця», патріотичне виховання, музейна педагогіка.

Abstract

The article describes the activities of the Hetman Ivan Mazepa Historical Society of the National Reserve «Hetman's Capital», focusing on the popularization of cultural monuments and the institution's collection, as well as the promotion of national consciousness and the patriotic education of the younger generation of Ukrainians.

Keywords:

historical club, National Reserve «Hetman's Capital», patriotic education, museum pedagogy.

2023 року в умовах воєнного стану, у часи випробувань для нашої країни й нації Національний заповідник «Гетьманська столиця» продовжує свою активну діяльність, приділяючи особливу увагу культурно-освітній роботі з дитячою аудиторією. Нині надзвичайно важливо, щоб юне покоління українців – майбутнє нашої нації – знало власну історію, знало, хто ми й чиї діти, і яким шляхом йшов наш народ до незалежності, яку ціну сплачено за те, щоб «не змерла України ні слава, ні воля».

Однією з успішних форм роботи з дітьми в заповіднику є діяльність історичного гуртка заповідника імені гетьмана Івана Мазепи (діє з 2015 року), який є важливим засобом освітньої та виховної роботи, формування всебічно розвинутої особистості, виховання громадянина, патріота України з активною життєвою позицією. Адже Національний заповідник «Гетьманська столиця» має потужний потенціал для виховання в дітей, насамперед – місцевого юного покоління, патріотизму й свідомої громадянської позиції, для вивчення та популяризації історії українського козацтва, збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування готовності для захисту Української держави.

Метою роботи гуртка є виховання в учнівської молоді патріотизму й національної свідомості, популяризація високих здобутків доби Гетьманщини, які було реалізовано на теренах гетьманської столиці Батурина. Використання різноманітних методів гурткової роботи й цікавих форм дозвілля дають дітям можливість реалізувати творчий потенціал у практичній діяльності.

За дев'ять років своєї роботи історичний гурток став центром організації культурного дозвілля дітей різного віку – від 7 і до 15 років. За означений період до нас долучилося 30 дітей. Нині ми бачимо безпосередній результат: колишні учасники гуртка здобули історичний

фах і поповнили лави молодих науковців заповідника.

2023 року було проведено 54 заняття гуртка, який відвідують 15 вихованців, вони проводять екскурсії та беруть участь у культурно-освітніх заходах заповідника.

Заняття гуртка відбуваються раз на тиждень на території та в експозиційних / музейних залах заповідника. Під час зібрань учасники знайомляться з історією рідного міста Батурина й Гетьманщини. Відвідують музейні об'єкти, де для них проводять тематичні заняття, що стимулюють дитячу зацікавленість історико-культурною спадщиною Батурина й України.

Одним із пріоритетних напрямків роботи з гуртківцями є тематичні заняття. Вони розкривають значення гетьманського Батурина в історії України через призму діяльності українських гетьманів Дем'яна Ігнатовича, Івана Самойловича, Івана Мазепи, Пилипа Орлика й Кирила Розумовського.

На кожному занятті історичного гуртка його керівниця Наталія Пільтяй (наукова співробітниця заповідника, веде гурток із 2022 року) використовує різні форми й методи роботи, які базуються на прикладах історії української державності, українського козацтва, героїв різних часів та століть, українських народних традиціях, досягнень у сфері культури, науки й освіти.

Наприклад, до днів обрання гетьманами Івана Самойловича (17 червня) й Івана Мазепи (25 липня) для гуртківців провели пізнавальні квести, під час яких діти в ігровій формі дізналися про традиції обрання гетьманів, їхні життя та діяльність. Окрім освітньої мети, такі квести допомагають розвивати в юного покоління вміння працювати в команді та сприяють розвитку комунікативних якостей. **(Рис. 1)**

Також цікавими для дітей є заняття, де теоретичний матеріал поєднується з

Рис. 1. Вихованці історичного гуртка під час квесту «Високо вгору піднята булава». Батурин. 20 червня 2023 р.

відеосюжетами про історію українців, які три століття тому відчайдушно боролися за нашу незалежність. Одне з них ми присвятили видатним синам України – гетьманичам Григорію Орлику й Андрію Розумовському. Супроводом до заняття стала відеолекція «Видатні сини гетьманів України. Орлик і Розумовський», яку створили історики заповідника; вона доступна всім охочим для перегляду на ютуб-каналі закладу¹.

Не оминаємо увагою й важливі для всієї України події. Так, з нагоди відзначення 300-річного ювілею видатного українського філософа, поета, педагога Григорія Сковороди для гуртківців провели тематичне заняття «Мені моя сопілка і вівця дорожча царського вінця». Учасники дізналися цікаві факти про філософа, а також взяли участь у пізнавальній вікторині, під час якої досліджували подорожню карту життя Григорія Савича. А до 209-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка для дітей було проведено виховний захід «В своїй хаті своя правда і сила, і воля». Під час заняття гуртківці не лише почули розповідь про життєвий і творчий

шлях Кобзаря, а й декламували його пророчі вірші. Адже нині слова Тараса Шевченка актуальні як ніколи. Вони надихають українців на боротьбу за незалежність, правду й волю.

До Дня вшанування пам'яті полеглих під Крутами для гуртківців відбулося тематичне заняття, на якому вони дізналися про подвиг молодих українців, їхній героїзм, відданість українській державі й національній ідеї. Вихованці порівнювали минулі події із сьогоденням. Адже в наші дні на захист держави піднялися тисячі українців, які виборюють нашу Перемогу й право жити у вільній країні на своїй Богом даній землі.

Цікавою формою роботи гуртка є проведення майстер-класів, де діти знайомляться з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва – вишивкою, писанкарством, плетінням із трав й інших матеріалів, а також самі створюють предмети мистецтва. Це розвиває творчі здібності юного покоління, сприяє розумінню мистецтва, залучає дітей до найкращих надбань національної культури. У ролі майстрів виступають співробітники заповідника. Зокрема, було проведено інтерактивні заняття з елементами майстер-класу на теми: «Дитячі забави й ігри в Батурині в 19–20 ст.», під час якого діти виготовляли українську народну ляльку-мотанку із запашних трав і «багаторуку» ляльку-мотанку – оберіг на свято Покрови Пресвятої Богородиці (**Рис. 2**); «Традиції та побут батурян початку 20 ст.» – гуртківці чесали вовну й пряли з неї нитки; до Великодня власноруч розписали писанки воском. Така форма занять допомагає дітям вивчати й усвідомлювати традиції свого народу, сприяє розвитку творчих здібностей і комунікації, має великий потенціал для здобуття практичного досвіду.

¹ Видатні сини гетьманів України. Орлик і Розумовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cK8db-jl8fg> (дата звернення: 30.08.2024).

Значне зацікавлення в гуртківців викликала низка інтерактивних занять, присвячених традиційному народному жіночому вбранню Чернігівщини 19 ст.

Рис. 2. Вихованці історичного гуртка під час майстер-класу з виготовлення української народної ляльки-мотанки із запашних трав. Батурин. 10 серпня 2023 р.

Рис. 3, 4. Вихованці історичного гуртка в українських традиційних жіночих костюмах. Батурин. 5 червня, 7 липня 2023 р.

Нині український національний костюм став невичерпним джерелом натхнення та гордості. Споконвіків народний стрій виконував не лише практичну функцію, а й ніс у собі певний інформаційний код, був засобом соціальної, сімейної та вікової ідентифікації. Для того, щоб краще уявити, серед дітей-гуртківців обирають двох дівчаток, яким керівник гуртка пропонує на деякий час перетворитися на справжніх українок. Для такого перетворення було підібрано демонстраційні комплекти жіночого / дівочого одягу й головних уборів початку 20 ст. Усі елементи костюма послідовно вдягають на цих дітей – починаючи із сорочки й закінчуючи прикрасами. Як засвідчує практика, залучення народних традицій є доцільною та цікавою формою інтерактивного навчання й виховання учнів, адже поглиблює їхні знання та виховує повагу до українських традицій, формує патріотичні почуття. (Рис. 3, 4)

Невід'ємною частиною діяльності заповідника в межах науково-освітнього напрямку є організація та проведення різних заходів, до активної участі в яких залучаються вихованці гуртка. Нині наше важливе завдання полягає у формуванні розуміння подвигу Героїв-захисників України, пошани до їхньої пам'яті. Разом з істориками заповідника діти є співорганізаторами заходу до Дня пам'яті захисників України (29 серпня). Вихованці гуртка на пошану захисників України створили символи пам'яті й скорботи за загиблими Героями – квіти соняшника. З метою належного вшанування Дня пам'яті Батурина (13 листопада) й патріотичного виховання юного покоління гуртківці розповідають історії дітей, які стали жертвами росіян.

Тож завдяки означеним заходам вихованці гуртка поглиблюють знання про героїчне минуле нашого народу, усвідомлюють велич подвигів українців, які ціною власного життя виборюють перемогу в наші дні.

Національний заповідник «Гетьманська столиця» є учасником майже кожного фестивалю для дітей і підлітків «НЕОсвітній Арсенал» – проєкту Мистецького арсеналу, адже робота з юним поколінням, формування освіченого патріота – один із пріоритетів роботи колективу нашого закладу. Цьогоріч 22–24 вересня ми представляли програму «Батурин – серце Гетьманської України». Нині серце нашої держави б'ється в Києві, а 300 років тому – у Батурині. Тож через гру й творчість відвідувачі дізнавалися, якою була столиця України, коли нашою державою керували гетьмани. На нашому стенді ми грали не лише з дітьми, а й з їхніми батьками та загалом дорослими в наші музейні настільні ігри, складали пазли, проявляли власну фантазію, розмальовуючи малюнки – музеї та пам'ятки Батурина². **(Рис. 5)**

Популярною серед дітей стала настільна гра – мандрівка Батурином. А відповідаючи на запитання до гри, діти дізнавалися про життя та діяльність гетьмана України Івана Мазепу, про сто-

лицю Гетьманщини Батурин, про архітектурні пам'ятки, побудовані коштом Мазепи, що збереглися до наших днів. За активність і креативність учасники отримували символічні дарунки.

Гуртківці також із задоволенням беруть участь, демонструючи свої таланти, у щорічному мистецькому конкурсі заповідника «РОЗУМфест», який розвиває творче бачення дітей України, стимулює їхнє зацікавлення історико-культурною спадщиною Батурина та України-Гетьманщини. Дітлахи у своїх авторських, креативних, творчих роботах розкривають діяльність українських гетьманів і роль Батурина в історії нашої держави. Неодноразово призові місця отримували вихованці гуртка.

Великим нашим досягненням є екскурсії, які проводять гуртківці – ми давно це планували, а змогли реалізувати під час війни! Завдяки наполегливій і копіткій роботі істориків заповідника – керівниці гуртка, з формування в дітей розуміння роботи екскурсовода, підбору разом з ними необхідного матеріалу, підготовки індивідуального тексту екскурсії, його вивчення, репетиції і постала екскурсія від дітей Цитаделлю Батуринської фортеці, яка є серцем Гетьманської України й місцем, звідки керував гетьман. У цій екскурсії діти реалізували отримані в заповіднику знання та свої особисті історії, враження, поєднали історію та сьогодення. Було вирішено, що всі кошти, які юні екскурсоводи збиратимуть на своїх екскурсіях, спрямовуватимуть на допомогу Збройним силам України. Це забезпечило безпосередню участь кожного нашого вихованця в наближенні Перемоги! Нам вдалося зібрати 11000 гривень, які ми передали нашим захисникам!³

Рис. 5. Вихованці історичного гуртка на фестивалі для дітей і підлітків «НЕОсвітній Арсенал».
Київ, 26 вересня 2023 р.

² «НЕОсвітній арсенал. Різні разом» очима юних мазепинців. Діти в музеї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/1834911366836590/posts/3680736252254083/> (дата звернення: 30.08.2024).

³ На Чернігівщині діти проводять екскурсії по Цитаделі козацької фортеці [Електронний ресурс]. –

Також від травня 2023 року гуртківці дещо «розширили» екскурсію, приділивши увагу виставкам «Герої нескореної України» й «Убиті росією: вчора – Батурин, сьогодні – Буча», які діють у церкві Воскресіння Господнього – місці пам'яті й ушанування полеглих за нашу волю та незалежність. Проводячи історичні паралелі – висвітлення подій Батуринської трагедії 1708 року й сучасних подій в Україні, юні екскурсоводи розповідали про справжню сутність російської імперської політики щодо України 300 років тому та в наші дні.

Тож нині саме працівники музейних закладів мають допомогти дітям і молоді знайти для себе мотивацію та натхнення продовжувати пізнавати культуру, історію, науку й загалом відкривати Україну та себе для світу!

Ми вважали за необхідне долучити гуртківців до створення відеосюжетів для ютуб-каналу Національного заповідника «Гетьманська столиця». Разом з істориками заповідника вихованці гуртка стали авторами сюжетів:

- «Діти України про гетьмана Кирила Розумовського» – де самі глибоко пізнали й розповіли історію про неймовірну людину, справжнього козака й талано-

витого керівника – гетьмана України Кирила Розумовського⁴;

- «Ми МАЗЕПИНЦІ» – відеолекція, у якій діти продемонстрували свої знання та ставлення до Івана Мазепи як високоосвіченої особистості, знання та якості якого стали запорукою втілення його державотворчих ідей⁵.

Також вихованці гуртка разом зі своєю керівницею взяли участь у дитячо-молодіжному фестивалі «Миколай-Фест 2022», який щорічно проводять українське земляцтво м. Сілламае та українська недільна школа «Водограй» (Естонія), із сюжетом «Українські діти з Батурина – до Святого Миколая»⁶. Варто зазначити, що такий «дитячий» контент став досить популярним серед юного покоління.

Нині наш історичний гурток – популярний серед юних батуринців, цікавий і пізнавальний майданчик для їхнього зростання. Для заповідника – це важливий засіб формування особистості й нашого потужного кадрового резерву. Для наших колег з інших закладів – це позитивний досвід, який вони переймають і впроваджують у себе! Для України – це її майбутня сила й міць!

Режим доступу: https://cheline.com.ua/news/society/na-chernigivshhini-diti-provodyat-ekskursiyi-potsitadeli-kozatskoyi-fortetsi-318740?fbclid=IwAR1SQLbhKNKZ710-QHOXAIBqA_LhXodIB7scAAAY5NUultrt bwiZeMrlruZg (дата звернення: 30.08.2024).

⁴ Діти України про гетьмана Кирила Розумовського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=PidOr62YoqU> (дата звернення: 30.08.2024).

⁵ Ми – МАЗЕПИНЦІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=VgAZXdr2UTU> (дата звернення: 30.08.2024).

⁶ Українські діти з Батурина – до Святого Миколая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=1P8myPdFLTs> (дата звернення: 30.08.2024).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Видатні сини гетьманів України. Орлик і Розумовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cK8db-jl8fg> (дата звернення: 30.08.2024).

«НЕОсвітній арсенал. Різні разом» очима юних мазепинців. Діти в музеї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/1834911366836590/posts/3680736252254083/> (дата звернення: 30.08.2024).

На Чернігівщині діти проводять екскурсії по Цитаделі козацької фортеці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cheline.com.ua/news/society/na-chernigivshhini-diti-provodyat-ekskursiyi-po-tsitadeli-kozatskoyi-fortetsi-318740?fbclid=IwAR1SQLbhKNKZ710-QHOXAIBqA_LhXodIB7scAAY5NUultrtbwiZeMrlruZg (дата звернення: 30.08.2024).

Діти України про гетьмана Кирила Розумовського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=PidOr62YoqU> (дата звернення: 30.08.2024).

Ми – МАЗЕПИНЦІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=BgAZXdr2UTU> (дата звернення: 30.08.2024).

Українські діти з Батурина – до Святого Миколая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=1P8myPdFLTs> (дата звернення: 30.08.2024).